

FILOSOFIAN KOE 18.9.2017 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Filosofiasta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Filosofian jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että syksyn 2017 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Esimerkiksi filosofiasa kurssien määrä tai sisältö ei ratkaisevasti muuttunut. Filosofian opetuksen tavoitteissa tapahtui muutos. Uusissa perusteissa ajattelun taitoja korostetaan enemmän kuin aiemmissa. Vastaavasti yleissivistäviä perustietoja filosofian historiasta ja sen nykysuuntauksista korostettiin enemmän vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa. Tästä seuraa jonkinasteisiä eroja arviointiin, mutta molemmat tekijät ovat mukana molemmissa perusteissa, joten kyse on ennen kaikkea painotuksesta. Ero vaikuttaa parhaisiin pisteisiin. Kiitettävissä ja huipupisteiden vastauksissa painottuu lukion opetussuunnitelman 2003 (LOPS03) pohjalta syvällinen filosofian perinteen tuntemus. Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2015 (LOPS15) pohjalta taas painottuu oma johdonmukainen ja luova ajattelu. Hyvän vastauksen piirteissä, esimerkiksi filosofian arviointia ohjaavassa taulukossa nämä molemmat osaamisalueet on pyritty ottamaan huomioon. Koska ainakaan sensorit eivät tiedä, minkä opetussuunnitelman mukaan opiskelija on opiskellut, hyvän vastauksen piirteet on rakennettu siten, että molempien opetussuunnitelman perusteisiin nojautuvien opintojen pohjalta voi vastata yhtä hyvin.

Molemmat opetussuunnitelman perusteet määrittävät lukiofilosofian luonteen ja arvioinnin lähtökohdat pitkälle yhtenevästi: Filosofinen ajattelu tarkastelee käsitteellisesti ja järkipäisesti koko todellisuutta ja eri tapoja hahmottaa sitä. Filosofiasa arviointi kohdistuu ajattelun taitojen ja keskeisten käsitteiden hallintaan sekä kykyyn ilmaista filosofista ajattelua.

Bloomin taksonomia ohjaamassa digitaalisen reaaliaineen kokeen tehtävien laadintaa

Reaaliaineen digitaalisen ylioppilaskokeen tehtävien vaikeustasoissa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelma. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavaa kognitiivista prosessia arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Ylioppilastutkintolautakunta on ryhmitellyt tehtävät vaativuustason mukaan neljään luokkaan. Muistamista ja käsittämistä vaativat tehtävät on jaettu suljettuihin (A) ja avoimiin (B) tehtäviin. Esimerkiksi monivalintatehtävät kuuluvat luokkaan A ja määrittelytehtävät luokkaan B. Vaativimmat tasot on myös ryhmitelty kahteen luokkaan C ja D. D-tason tehtäviin voi kuulua luova elementti, joka lisää tehtävän vaativuutta, koska se edellyttää kykyä soveltaa, kehittää tai muuntaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyä osaamista myös sellaiselle alueelle, jota ei ole käsitelty lukiossa. Vaihtoehtoisesti D-tasolla ovat tarkasteltavana erityisen laajat, monipuoliset sekä mahdollisesti uudentyypiset aineistot ja niiden yhdistelmät.

Filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Filosofia on yleistä, abstraktia ajattelua. Siksi siinä pelkkä asian ymmärtäminen voi usein olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia yllä mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä filosofian arvioinnissa pitää kaavamaisen hierarkkisinä. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtävän osat ovat pääsääntöisesti suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat tehtävät.

Filosofinen ajattelu voidaan yleensä jäsentää sarjana avoimia kysymyksiä ja niihin annettuina vastauksina. Tästä johtuen filosofian kokeessa arvioidaan yhtäältä kokelaan kykyä hahmottaa filosofisia kysymyksiä, toisaalta hänen kykyään ymmärtää ja arvioida vastauksia niihin. Mikäli tehtävässä pyydetään arvioimaan jotakin filosofista väitettä, olennainen osa vastausta on tarkastella, mihin kysymykseen kyseinen väite vastaa. Kun kokelas on hahmottanut oikein taustalla olevan filosofisen kysymyksen, hänellä on selkeä lähtökohta arvioida väitteen perusteita ja osoittaa mahdollisia vaihtoehtoisia vastauksia kysymykseen.

Ylioppilaskokeessa arvioitava filosofinen ajattelu kommunikoidaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun esittämiseen monella tasolla tekstin kirjallisuudesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän filosofian vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää filosofista ajattelua. Hyvä filosofinen vastaus on läpi ajateltu. Se tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Vastauksen osuvuus eli sen relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä osuva argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät vastaa tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein. Yksi osuvan vastauksen piirteistä on, että se on selkeä. Filosofisessa ajattelussa kysymykset ja vastaukset on pystyttävä muotoilemaan selvästi.

Vastauksen eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Rakennetta on filosofiassa perinteisesti arvioitu ns. SOLO-mallilla (Structure of the Observed Learning Outcome). Sen roolia filosofian arvioinnissa on täsmennetty arvioimalla mallin mukaan vastausten eheyttä ja tuomalla osuvuus ja vakuuttavuus eheyden rinnalle arviointikriteereiksi. Kokelaan kyky jäsentää käsitteellisesti ongelmia ja ratkaisuja sekä tunnistaa ja arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena.

Vastauksen vakuuttavuus tarkoittaa filosofiassa ennen kaikkea argumentaation hyvää laatua. Sen ytimessä ovat filosofisesti hyväksyttävät lähtökohdat sekä riittävä yhteys väitteiden ja perustelujen välillä.

Hyvä filosofinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden osaamisessa ja käytössä sekä ilmiökentän hallinnassa. Niiden lisäksi asiaan vaikuttavat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus. Tiedollisen osaamisen tapaan myös arvioinnin muut ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli osuu tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedolliselta osaamistasoltaan hyvä, mutta ajattelun esittämistapa saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Filosofian tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden digitaalisten kokeiden määräyksissä https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/tiedostot/reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_maaraykset_2017.pdf. On hyvä huomata, että määrysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Oheinen taulukko voi auttaa filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointia osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden avulla. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuvuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeää ymmärrystä tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys (SOLO)	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät joihinkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järkeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Filosofian digitaalisen ylioppilaskokeen uudet pistemäärät

Filosofian kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi A-, B- tai C-tason tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme D-tason tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokelas ei voi saavuttaa kokeen maksimipistemäärää (120), jos hän ei vastaa kahteen osan II tehtävään.

Aiemmin filosofian hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa on mainittu kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä. Ne ovat olleet ”hyvä vastaus”, jolla on tarkoitettu 3/6 pisteen eli 50 %:n pistemäärän saavuttamista, ja ”kiitettävä vastaus”, jolla on tarkoitettu 5/6 pisteen eli reilun 80 %:n pistemäärän saavuttamista. Tehtäväosioissa, joista annetaan 6 pistettä, sovelletaan edelleen samaa asteikkoa, vaikka 6 pisteen osuus arvosanan kokonaispistemäärästä on pienentynyt noin kolmannekseen verrattuna paperiseen kokeeseen. Tehtäväosioissa, joissa enimmäispistemäärä on vähemmän kuin 6, annetaan yleensä ainoastaan yksi noin 50 %:n kiintopiste. Pistemäärän kasvaessa useammat ennalta määritellyt arviointikohdat helpottavat arviointia. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 8 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska filosofian kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa filosofista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä filosofisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset filosofiset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden kohdalla. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia. Arvioinnissa on kuitenkin useimmissa tapauksissa osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseevastauksena ja mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia sovelletaan kattavasti. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, se ei välttämättä ole täysipainoinen essee. Tällöin myös suppeammalla vastauksella, jossa tekstin eheys tai perustelujen vakuuttavuus eivät ole keskeisessä roolissa, voi saada erinomaiset pisteet. Tällaisissa tapauksissa usein on olennaista täsmällinen asiassa pysyminen. Siksi alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä voi menettää enintään 2 pistettä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä. 25–50 prosentin ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen, yli 50 prosentin ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei voi olla kuitenkaan enempää kuin 50 prosenttia tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi vähennetään luonnollisesti pisteitä, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosaisten tehtävien pisteet määritetään osakohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu. Joskus yhdessä pisteitysosiossa, esimerkiksi tehtävässä 1. syksyn 2017 filosofian kokeessa, tehtävänantoon voi liittyä useita suhteellisen itsenäisiä kohtia, esimerkkitapauksessa viisi eri tieteen kriteeriä. Tällöin tehtävä voidaan arvioida joko kunkin itsenäisen kohdan osalta erikseen, jolloin yksittäisiä osioita ei välttämättä tarvitse arvioida esseinä. Toisaalta, jos kokelas – esimerkiksi vertailun vuoksi – käsittelee eri kohdat yhdessä, osio voi muodostaa yhden kokonaisen esseen. Tällöin yllä olevassa taulukossa myös esseen rakenteeseen liitetyt seikat, eheys ja vakuuttavuus, vaikuttavat arvosteluun. Osion arvioinnin vaativuus ei kuitenkaan riipu kokelaan valitsemasta vastaustavasta. Käytännössä yleensä kuhunkin itsenäiseen kohtaan liittyvään korkeimpaan pistemäärään kuuluu jokin seikka, joka liittyy sen vastauksen kokonaisuuteen ja nämä pisteet vastaavat esseemuodossa kirjoitetun vastauksen rakenteellista eheyttä ja vaikuttavuutta.

Osa I

1. Tieteen kriteerit (20 p.)

Vuoden 2003 opetussuunnitelman (LOPS03) perusteissa kysymys liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) kohtaan ”tieteellisen tutkimuksen luonne ja sen metodologisia peruskäsitteitä”. Tiedettä käsittelevä kohta vuoden 2015 opetussuunnitelman (LOPS15) syventävässä kurssissa Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) on hieman vaativampi ”tieteellisen tutkimuksen luonne ja menetelmät”. Tämä johtuu siitä, että LOPS15:ssä tehtävä liittyy ensisijassa kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”arkitiedon ja tieteellisen tiedon sekä tieteen ja pseudotieteen ero”.

Tieteen erottaminen pseudotieteestä eli niin kutsuttu demarkaatio-ongelma on aito filosofinen ongelma, vaikka useissa yksittäistapauksissa on selvää, miksi jotakin teoriaa ei voi pitää tieteellisenä. Tieteen pseudotieteestä erottaviksi kriteereiksi on tehty erilaisia ehdotuksia. On huomattava, ettei tieteen kriteeriksi voi asettaa teorian totuutta, sillä totuus voi olla tieteellisen tutkimuksen ulottumattomissa eikä tiedeyhteisöllä ole välttämättä luotettavaa keinoa erottaa tosia teorioita epätosista. Näin ollen tieteen kriteereiksi on asetettava vaatimuksia siitä, miten tieteellisiä teorioita tuotetaan. Kriteerit koskevat siten tutkimuksen menetelmiä ja tiedeyhteisön toimintaa. Tehtävänasettelussa oletetaan, että kaikilla tieteenaloilla pätevät samat kriteerit. Tämä oletus vaatisi luonnollisesti perusteluja, mutta voidaan ajatella, että esimerkiksi itseään korjaavuus ja siihen liittyvä mahdollinen tieteen edistyminen tarkoittavat eri tieteenaloilla eri asioita. Vastauksessa tämä oletus voidaan myös useissa kohdin haastaa.

a)

Tieteen järjestelmällisyys tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa käytetään johdonmukaisesti tieteellistä metodologiaa, otetaan kattavasti huomioon tutkimusilmiö ja pyritään muodostamaan yleisesti päteviä teorioita. Tutkimuksessa uusi tieto pyritään kytkemään aikaisempaan. Tämä tapahtuu perehtymällä olemassa olevaan tietoon ja edistämällä tietämystä rakentamalla sen päälle. Isaac Newtonin (1643–1727) kuuluksi tekemää sanontaa mukailemalla voi sanoa, että nykytieteessä nähdään pidemmälle kuin aiemmin, koska seisotaan aiempien tieteilijöiden muodostaman jättiläisen harteilla.

b)

Tieteelliselle menetelmälle ominaista on jatkuvan koettelun periaate. Kriittisyys tarkoittaa sitä, että niin tutkimuksen tulokset kuin tutkimuksen menetelmät alistetaan jatkuvasti tutkimusyhteisön koeteltaviksi ja arvioitavaksi. Kriittisyydessä ei ole kysymys negatiivisesta arvostelusta vaan jatkuvasta testaamisesta, tarkistamisesta ja arvioinnista. Karl Popper (1902–1994) esitti, että kritiikin ja testattavuuden mahdollistamiseksi tieteellisten hypoteesien ja teorioiden pitää olla periaatteessa kumottavissa eli falsifioitavissa.

c)

Riippumattomuutta kuvataan usein termillä autonomia. Se tarkoittaa sitä, että tutkimuksen kysymyksenasettelu, menetelmät ja tulokset eivät määräydy tiedeyhteisön ulkopuolelta tulevista odotuksista tai vaatimuksista. Ihanteellisesti tietoa tavoitellaan vain sen itsensä takia. Valtio, kirkko, liike-elämä tai mikään muukaan tieteen ulkopuolinen taho ei voi määrätä tutkimustoimintaan liittyvistä asioista. Käytännössä tiedeyhteisö on kuitenkin riippuvainen julkisesta ja yksityisestä rahoituksesta, joka ohjailee tutkimuksen painopistealueita. Välillisesti tämä vaikuttaa siihen, millaisia kysymyksiä tutkijat asettavat tutkittaviksi.

d)

Julkisuus tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tulokset julkaistaan tieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Käytännössä tämä tarkoittaa julkaisemista tieteellisissä aikakauslehdissä tai tieteellisiksi hyväksytyissä kirjoissa. Tällaiset tekstit ja niissä olevat tulokset vertaisarvioidaan ennen julkaisua muiden tieteen tekijöiden toimesta. Avoin julkaiseminen mahdollistaa sen, että kuka tahansa voi kritisoida tutkimusta, joskin useimmissa tapauksissa mielekäs kritiikki edellyttää sellaista perustietojen tasoa, joka yleensä on vain tiedeyhteisön jäsenillä. Ajatuksena on myös se, että tutkimuksen tulokset ovat ihmiskunnan yhteistä omaisuutta. Tällä tavalla tieteellinen tutkimus eroaa esimerkiksi valtion puolustuslaitoksen tai yksittäisten yritysten harjoittamasta tutkimustoiminnasta, jonka tuloksia ei julkaista.

e)

Luotettavuuden sijaan vanhemmassa tieteenfilosofiassa on puhuttu yleensä objektiivisuudesta. Se tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tulokset eivät saa olla riippuvaisia tutkijan havainnoista tai mielipiteistä. Erityisesti luonnontieteissä tähän on liittynyt ajatus, että jonkun toisen tutkijan pitää voida periaatteessa toistaa jotakin ilmiötä koskeva koejärjestely. Tähtitieteessä ja maantieteessä sekä historiassa ja yleisemminkin humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä tutkitaan kuitenkin usein ainutkertaisia tapahtumia, joita ei voida toistaa. Varsinkaan tutkittaessa itsessään merkityksellistä inhimillistä toimintaa kohde ei aina myöskään voi olla kokonaan riippumaton tutkijan havainnoista tai mielipiteistä. Siksi objektiivisuus on tällä vuosituhannella usein korvattu laajemmalla luotettavuudella. Se tarkoittaa, että tutkija tai tiedeyhteisö ei vinouta tutkimusprosessia tai sen tuloksia. Tiede on siinä mielessä esittäjästä riippumatonta, että tutkimus on yleisin kriteerein arvioitavissa. Tämä edellyttää sitä, että tutkimuksessa käytettävä menetelmä on järjestelmällinen ja sillä tavalla läpinäkyvä, että voidaan nähdä, miten tutkimuksen tulokset on saavutettu annetuista lähtökohdista. Luotettavuudessa on siis kyse siitä, että tulokset eivät perustu sattumaan tai ennakkoluuloihin.

f)

Itseen korjaavuus tarkoittaa sitä, että pitkällä aikavälillä tieteellisen tutkimuksen oletetaan korjaavan aiemmissa teorioissa olleita virheitä. Usein puhutaan tieteen etenevyydestä. Itseen korjaavuutta tukevat kaikki edellä mainitut periaatteet. Ajatuksena on myös kohdassa b mainittu falsifioitavuus: tieteelliset teoriat ovat luonteeltaan sellaisia, että on mahdollista nähdä, mitkä tulokset voisivat osoittaa ne vääriksi. Pseudotieteelliset teoriat on usein muotoiltu niin epämääräisesti, etteivät mitkään havainnot tai päättelyt voi kumota niitä. Ne ovat näin immuuneja kritiikille. Tästä syystä pseudotiede ei ole itseään korjaavaa.

Pisteitysohje

Lähtökohtaisesti kokelas voi saada kustakin valitsemastaan kohdasta 0–4 pistettä. Kokelas voi selittää kriteeriä antamalla jotakin yksittäistä tieteenalaa koskevan esimerkin. On myös mahdollista tehdä huomioita siitä, miten kriteerit toimivat eri tieteenaloilla. Täysin pisteisiin kustakin kohdasta kuitenkin vaaditaan, että kokelaan antama selitys on yleistettävissä ja että hän itse osoittaa ymmärtävänsä sen. Kriteerit eivät ole täysin riippumattomia toisistaan, joten arvostelu on tehtävä kokonaisuutena, ja eri kohtiin a–f liittyviä pisteitä voi siksi perustelluista syistä liu'uttaa kohdasta toiseen. Vastaus arvioidaan vain yhdellä pistemäärällä, mutta opettajan on hyvä eritellä pisteitys yllä mainitulla tavalla viiteen osaan (kukin 0–4 p.). Tämän voi tehdä luontevimmin maalaamalla ja pisteittämällä vastauksessa jokin kohta kustakin 0–4 pisteen osiosta. Koska tehtävä jäsentyy melko luontevasti viiteen suppeaan vastausosioon, myös varsin luettelomainen vastaus on täysin hyväksyttävä. Tällaisessa tapauksessa vastausta ei ole syytä arvioida esseenä. On myös hyväksyttävää, että kokelas vastaa tehtävään laajana esseenä, jolloin kaikki yllä esitetyn taulukon ulottuvuudet on otettava huomioon pisteityksessä.

2. Hyveet (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohtaan ”klassisen hyve-etiikan perusteet”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka; hyve-, seuraus-, sopimus-, oikeus- ja velvollisuusetiikan perusteet”. Tehtävää on luontevinta lähestyä tarkastelemalla klassisen hyve-etiikan käsitystä hyveistä, mutta myös muunlaiset käsitykset hyveistä voivat olla vastauksen perustana. Seuraavassa esitetään muutamia huomioita hyveiden määrittelystä sekä runsaasti erilaisia mahdollisia esimerkkejä.

Platonin *Valtio*-dialogissa määritellään ns. kardinaalihyveet: viisaus, rohkeus, oikeudenmukaisuus ja kohtuullisuus, joista viimeksi mainittuun on viitattu myös mielen malttina ja järkevyytenä. Vaikka näillä neljällä on ollut erityinen asema, edes Platonilla lista ei aina ole sama. Joskus hän esimerkiksi lisäsi listaan hurskauden. Platon vastusti perinteistä homeerista hyvekäsitystä, jonka mukaan hyve määrittyy sosiaalisen aseman tai syntyperän perusteella. Platonille hyveet vaativat omaa ponnistelua. Platon ei esitä määritelmää hyveille, mutta niille on yhteistä se, että ne edellyttävät järkipäätä ja kokonaisvaltaista ymmärrystä hyvästä. Tätä voi pitää jonkinlaisena yleisenä luonnehdintana hyveestä. Koska hyveiden edellyttämä tiedollinen ymmärrys hyvästä on ideaali, harvan kuolevaisen, jos kenenkään, voi sanoa olevan täydellisen hyveellinen. Platonia seuraavissa klassisissa keskusteluissa jaettiin tämä oletus. Sokrateen katsottiin filosofisessa perinteessä olevan hyveiden ruumiillistuma lähes samaan tapaan kuin Jeesuksen kristillisessä perinteessä.

Aristoteles seurasi Platonia näkemyksessään, että kaikki hyveet ovat hankittuja ominaisuuksia. Aristoteleen mukaan hyveelliseksi ihmiseksi tullaan tekemällä hyveellisiä tekoja. Yksittäisten hyveellisten tekojen tekeminen ei osoita, että henkilö olisi välttämättä hyveellinen. Hyveellisyys edellyttää, että henkilö tekee hyveelliset tekonsa harkintaan pohjautuvan valintansa perusteella. Tämä vaatii ymmärrystä siitä, mikä on hyvää, ja kykyä toimia tämän ymmärryksen mukaan johdonmukaisesti kussakin yksittäisessä tilanteessa. Heikkoluonteinen henkilö tietää, mikä on oikein, mutta ei onnistu toimimaan johdonmukaisesti, sillä sensuaaliset halut voivat ottaa hänessä vallan. Aristoteles erotti luonteen hyveet, kuten kohtuullisuuden ja rohkeuden, intellektuaalisista hyveistä, joiksi hän luki yhtäältä teoreettisten totuuksien ymmärtämiseen liittyvän viisauden, toisaalta oikeaan toimintaan liittyvän käytännöllisen järkevyyden. Hyveiden hankkiminen edellyttää Aristoteleen mukaan paljon harjoitusta, hyvää kasvatusta ja muitakin resursseja, sillä köyhyydessä tai vailla hyveellisiä ystäviä ei ole mahdollista tai on hyvin vaikeaa omaksua ja harjoittaa hyveitä.

Hellenistisen ajan hyvekäsityksistä tunnetuin on stoalainen hyveteoria, jossa hyve samastuu ihmisen rationaalisen luonnon täydellistymiseen. Stoalaiset korostivat eri hyveiden muodostavan ykseyden siten, että yksittäiset hyveet ovat vain erilaisia tapoja toimia järjen mukaan. Jo antiikin aikana kritiikkiä herätti stoalaisten väite, ettei hyveiden harjoitus ja niin muodoin onnellisuus ole riippuvaista ulkoisista olosuhteista. Fyysisesti sairas, köyhä ja yksinäinenkin voi olla onnellinen, jos hän vain on hyveellinen. Epikurolaiset näyttävät jakaneen stoalaisten käsityksen hyveistä järjenmukaisina toimintatapoina. Heidän erityispiirteensä oli liittää hyveellinen toiminta nautintoon eli tuskan poissaoloon elämän päämääränä.

Kristillisessä perinteessä uskoon, toivon ja rakkauteen viitataan taivaallisina hyveinä, jotka liitetään perinteisiin hyveisiin. Kristillisessä traditiossa hyveellinen toiminta on Jumalan tahdon mukaista toimintaa. Keskiajalla kardinaalihyveiden ja taivaallisten hyveiden rinnalle muodostuu toinen seitsemän hyveen lista, jotka tunnetaan ns. seitsemän kuolemansynnin vastakohtina. Niistä ainoastaan kohtuullisuus (lat. *temperantia*) löytyy suoraan edellisestä listasta. Tosin puhtaus (seksuaalinen pidättyvyys, lat. *castitas*) kuului antiikissa kohtuullisuuden alaan. Armollisuus (lat. *caritas*) puolestaan on jumalallisena muotona lähellä kolmatta taivaallista hyvettä. Nöyryys (lat. *humilitas*) ja kärsivällisyys tai lauhkeus (lat. *patientia*) ovat kristillisiä hyveitä, joita esimerkiksi antiikissa ei sellaisina pidetty. Uudella ajalla merkittävässä roolissa ovat olleet hyväntahtoisuuden (lat. *benevolentia*) ja ahkeruuden (lat. *diligentia*) hyveet – myös muiden kuin kristillisen perinteen edustajien ajattelussa. Paheiden vastakohtiksi määriteltyinä ominaisuuksina nämä seitsemän hyvettä eivät enää rakennu järkipäisestä ymmärryksestä ja tilannetajusta kuten Platonilla ja Aristoteleella, vaan ne voivat olla myös automaattisia toimintavalmiuksia ja -tapumuksia.

Nykyisin hyveet lienevät eniten esillä ns. positiivisen psykologian kautta. Suuntauksen eri edustajat puhuvat jopa sadoista erilaisista hyveistä. Esimerkiksi huumorintajuisuus ja suvaitsevaisuus ovat uusia tulokkaita. Suomalaisessa keskustelussa usein esiintyviä hyveitä ovat rehellisyys ja sisukkuus. Hyveiden määritelmässä tukeudutaan yleensä filosofian perinteseen, erityisesti Aristoteleeseen.

2.1.

Vastaus kohtaan 2.1. on suppea, eikä sitä ole syytä arvioida esseenä.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkinlaisen hyveen määritelmän ja antaa vähintään yhden määritelmään sopivan esimerkin hyveestä.

Kahdesta osuvasta esimerkistä saa lisäpisteen. Täysiin pisteisiin pääsee ansiokkaalla määritelmällä ja kahdella osuvalla esimerkillä. Helpon ansiokkuus tulee esiin liittämällä määritelmä ja esimerkit filosofian perinteeseen, mutta sitä ei edellytetä.

2.2.

Tehtävänannon ajallisen perspektiivin voi tulkita monella tavalla. Luontevinta lienee tarkastella nykyaikaa väljästi ja verrata sitä antiikkiin tai johonkin varhaisempaan kristillisiin hyveitä koskevan ajattelun vaiheeseen. On kuitenkin aivan mahdollista – joskin haastavaa – esittää, että esimerkiksi ilmastonmuutoksen takia 21. vuosisadan tilanne poikkeaa hyveiden osalta jopa 1900-luvun loppupuolesta. Joka tapauksessa kokelaan tulee luonnehtia valitsemilleen ajankohdille tärkeitä hyveitä. Hän voi esimerkiksi nimetä klassiset oikeudenmukaisuuden, viisauden, rohkeuden ja kohtuullisuuden. Tehtävään voi antaa useanlaisia perusteltuja vastauksia sen mukaan, mitä hyveitä kokelas pitää tärkeinä.

Yksi mahdollinen vastaus on väittää, että yleisellä tasolla tärkeimmät hyveet ovat nykyään samat kuin ennenkin, mutta niille annettu tulkinta on saattanut muuttua. Esimerkiksi antiikissa käsitys oikeudenmukaisuudesta ei edellyttänyt eri sukupuolten kohtelemista tasa-arvoisesti, mitä nykyään pidetään useimmissa länsimaisissa demokratioissa itsestäänselvyytenä. Voi myös väittää, että hyveet ovat yleisellä tasolla samat, mutta niiden taustalla oleva käsitys ihmisluonnosta ja elämän päämäärästä on kenties muuttunut. On mahdollista esimerkiksi väittää, että toisin kuin antiikin ajattelijat olettivat, ei ole mitään kaikille ihmisille yhteistä ihmisluontoa, jonka ilmausta hyveellinen toiminta olisi. Edelleen voi esittää, ettei tarvitse olettaa kaikilla ihmisillä olevan sama päämäärä elämässään.

Mikäli kokelas puolustaa tärkeimpien hyveiden muuttumattomuutta, hänen tulee perustella kantansa huolellisesti ottaen huomioon esimerkiksi edellä esitetyt vastakkaiset näkökohdat. Mikäli kokelas puolustaa niiden muuttumista, hänen on perusteltava, miksi uudenlaiset hyveet ovat nykyään tärkeimpiä. Esimerkiksi jos ei enää pidä klassisia hyveitä tärkeinä, tämä on hyvä perustella. Vastaus kohtaan 2.2. on melko suppea, eikä sitä tarvitse arvioida esseenä. Kyseessä on kuitenkin pohdintatehtävä, joten lyhytkin vastaus rakentuu luontevasti esseeksi.

3 pisteen vastauksessa kokelas luonnehtii lyhyesti tärkeinä pitämiänsä hyveitä ja antaa jonkin osuvan perusteen sille, ovatko nykyajan tärkeimmät hyveet samoja kuin aiemmat.

5 pisteen vastauksessa kokelas rajaa mielekkäästi kaksi eri hyveiden tarkasteluajankohtaa ja perustelee johdonmukaisesti ja filosofisesti näkemyksensä tärkeimpien hyveiden eroista ja yhtäläisyyksistä.

2.3.

Tehtävään on luontevinta vastata tarkastelemalla jotakin klassisen hyve-etiikan piirissä esitettyä käsitystä hyveiden suhteesta elämän päämäärään, mutta myös muunlaiset perustellut lähestymistavat ovat mahdollisia. Hyvässä vastauksessa annetaan jonkinlainen kuvaus siitä, mikä on elämän päämäärä.

Klassisessa hyve-etiikassa elämän päämäärä on *eudaimonia*, jonka voi suomentaa onnellisuudeksi. Myös hyvinvointi tai kukoistus ovat sopivia käännöksiä. Eri filosofikoulut ymmärsivät *eudaimonian* eri tavoin. Kaikille yhteistä oli, että *eudaimonia* nähtiin toimintana tai tilana, jossa ihmisluonto saavuttaa täydellisyytensä. Tällä tavoin *eudaimonian* katsottiin edellyttävän järkipäristä harkintaa, joka ilmenee eri hyveiden mukaisena toimintana. Stoalaiset jopa samastivat onnellisuuden tällaiseen toimintaan, mutta esimerkiksi peripateetikot korostivat, että onnellisuuteen tarvitaan myös ulkoisia hyviä asioita, kuten hyvää syntyperää, terveyttä, varallisuutta ja hyviä ystäviä, sillä ilman niitä on hyvin vaikea toimia hyveellisesti. Peripateetikkojen mukaan hyveellinen toiminta on kuitenkin päämäärä itsessään ja sellaisena se määrittää onnellisuutta. Edelleen kaikki filosofikoulut katsoivat *eudaimonian* esiintyvän yhdessä nautinnon tai ainakin tuskan puuttumisen kanssa. Epikurolaiset jopa samastivat *eudaimonian* tuskan puuttumiseen elämästä. Eri filosofikoulut ymmärsivät eri tavoin ihmisluonnon sekä elämän päämäärän ja hyveiden roolin sen saavuttamisessa.

Positiivisessa psykologiassa ja useissa muissa uudemmissa hyveitä korostavissa lähestymistavoissa on yleensä omaksuttu antiikin filosofian ajatus onnellisuudesta tai kukoistuksesta elämän päämääränä. Kristinuskossa elämän päämäärä on (uskonnollinen) pelastuminen. Monet kristilliset hyveet voi kuitenkin kytkeä myös lähimmäisenrakkauteen elämän maallisenä päämääränä. Vastaus kohtaan 2.3. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas antaa jonkin johdonmukaisen selityksen hyveiden ja elämän päämäärän suhteesta. Selitys sisältää ainakin implisiittisen kuvauksen elämän päämäärästä.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa johdonmukaisen selityksen hyveiden ja elämän päämäärän suhteesta sekä kuvauksen elämän päämäärästä. On luontevaa liittää vastaus filosofian perinteeseen, mutta sitä ei edellytetä. Vastauksessa pitää näkyä hyveiden ja elämän päämäärän selvä yhteys, mutta hyveiden ei tarvitse muodostaa johdonmukaista kokonaisuutta suhteessa elämän päämäärään.

8 pisteen vastaukseen pääsee luontevimmin liittämällä vastauksen filosofian perinteeseen, jolloin kokelas voi tarkastella kaikille antiikin filosofikouluille yhteisiä piirteitä tai rajata tarkastelunsa jonkin yksittäisen koulukunnan tai filosofin näkemyksiin. Antiikin lisäksi voi luonnollisesti käsitellä myös muuta hyvettä koskevaa ajattelua. Vastauksen kytkemistä filosofian perinteeseen ei edellytetä, jos käsittely on muuten filosofisesti ansiokasta. Tässä tapauksessa analyysin pitää sisältää johdonmukainen kuvaus sekä elämän päämäärästä että sen suhteesta (joko tässä tai kohdassa 2.2.) jonkinlaiseen hyveiden kokonaisuuteen (tai erittely eri hyveiden erilaisesta roolista suhteessa elämän päämäärään).

3. Lukiolaisten metafysiikkakeskustelu (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”todellisuuden luonnetta koskevia filosofisia perusnäkömukäyksiä: hengen ja aineen suhde” sekä kurssiin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) ja erityisesti sen kohtaan ”metafysiikan keskeisiä kysymyksiä ja peruskäsitteitä”. Lisäksi se kytkeytyy oppimistavoitteeseen, jonka mukaan kokelas osaa arvioida, millaisia kuvia todellisuuden perusrakenteesta muodostuu filosofiassa ja tieteessä. LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”keskeisiä filosofisia peruskysymyksiä ja -erotteluja: henki ja aine” sekä kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohtiin ”metafysiikan keskeiset kysymykset ja käsitteet” ja ”olemassaolon kysymyksiä”.

3.1.

Substanssi on olevan perusyksikkö, jonka varaan muu oleva rakentuu. Oikea vastaus, josta käy ilmi, että kokelas on ymmärtänyt asian, antaa kaksi pistettä. Tarkan muotoilun lisäksi ymmärtämisen voi osoittaa tarkentavalla lisähuomiolla. Kokelas voi huomauttaa esimerkiksi, että substanssit voivat olla aineellisia tai henkisiä tai molempia tai että substanssit ovat ominaisuuksien eli aksidenssien kantajia.

3.2.

Tuisku on materialisti, Enne dualisti, Niki idealisti. Kustakin oikeasta vastauksesta saa yhden pisteen.

3.3.

Kaikki keskustelijat vetoavat lukion oppiaineiden välittämään tieteeseen, Tuisku biologiaan, Niki matematiikkaan ja Enne psykologiaan. Tuisku vetoaa aistihavaintoihin ja siten empiristiseen tieto-oppiin. Niki vetoaa siihen, ettei asioita voi lainkaan käsitellä ilman niiden käsitteitä. Tämä on rationalistista tieto-oppia. Ennen puolestaan voi ehkä sanoa vetoavan yleisiin käsityksiin.

Vastaus kohtaan 3.3. on melko suppea eikä sitä tarvitse arvioida esseenä. Kyseessä on kuitenkin selitys, joten lyhytkin vastaus rakentuu luontevasti esseeksi. Kunkin tieto-opillisen argumentin selittämisestä voi saada kaksi pistettä ja yhden lisäpisteen käsittelyn selkeydestä ja tarkkuudesta.

3.4.

Ennen argumentaatiossa näkyy dualismin houkuttelevuus suhteessa siihen, miten nykyaikaisessa arkielämässä koemme ja jäsenämme maailmamme. Toki luopumalla sekä henkisten että aineellisten substanssien olemassaoloa koskevasta teesistä emergentin tai historiallisen materialismin kannattaja (tai yhtä lailla esimerkiksi hegeliläinen idealisti) voisi hyväksyä samantapaiset argumentit. Tuiskun argumentaatio nojautuu empirismiin ja luonnontieteen voittokulkuun ja edustanee nykyaikaisen filosofisen ajattelun valtavirtaa. Nikin käsitteellisyttä ja ajattelua korostava argumentti ei kuitenkaan myöskään ole vailla voimaa, koska on perusteltua ajatella, että kohtaamme todellisuuden aina jo jäsenytyneenä.

Esitetyt argumentit toimivat ainakin jossain määrin myös vastustavien kantojen kritiikkinä. Niiden lisäksi on syytä huomata dualismiin kohdistuva vahva filosofinen kritiikki, joka ei esiinny keskustelussa. Sen mukaan kahden täysin erilaisen substanssin keskinäistä vuorovaikutusta on erittäin vaikea selittää.

Omassa näkemyksessään kokelas voi luonnollisesti päätyä kannattamaan mitä tahansa vaihtoehtoa. Kannan jättäminen auki vaatii erityisiä perusteita tai vähentää vastauksen arvoa, koska tehtävässä on nimenomaan kysytty omaa näkemystä.

Vastaus kohtaan 3.4. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkinlaisen arvion ainakin yhdestä keskustelijoiden käyttämästä argumentista ja esittää henkilökohtaisen ontologisen kantansa.

5 pisteen vastauksessa kokelas arvioi asianmukaisesti ainakin kahta keskustelijoiden käyttämää argumenttia ja esittää perustellun henkilökohtaisen ontologisen kantansa.

8 pisteen vastauksessa on tarkasteltu ja osuvasti arvioitu lähes kaikkia keskustelukatkelmasa esitettyjä argumentteja. Arvio on joko erityisen ansiokas – esimerkiksi siten, että siinä huomioidaan toisten kantojen argumentit myös oman kannan kritiikkinä – tai siinä on pystytty liittämään kantoja filosofian perinteessä käytyihin keskusteluihin. Oma ontologinen kanta on esitetty johdonmukaisesti ja perusteltu moniulotteisesti.

4. Eettinen ongelma Täällä Pohjantähden alla (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohtiin ”moraali ja sitä pohtiva soveltava ja normatiivinen etiikka” sekä ”moraalisia arvoja ja normeja koskevien vakaumusten erilaiset perustat, moraalin suhde oikeuteen ja uskontoon, järjen ja tunteiden asema moraalisisissa vakaumuksissa”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtiin ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka; hyve-, seuraus-, sopimus-, oikeus- ja velvollisuusetiikan perusteet” sekä ”etiikka ja yksilön moraaliset ratkaisut: ihmissuhteet ja elämäntapainnat”. Molemmissa LOPS-perusteissa tehtävä liittyy myös kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3/FI4) kohtaan, jossa käsitellään yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja omistamisen oikeuttamista.

Suomen satavuotisen itsenäisyyden kipein kohta on vuoden 1918 sisällissota. Siihen johtaneita tapahtumia käsitellään Väinö Linnan romaaniin *Täällä Pohjantähden alla* perustuvassa Timo Koivusalon elokuvassa. Romaanin, elokuvan tai historiallisen tilanteen tunteminen voi antaa kokelaalle lisäaineistoa tehtävään vastaamiseen. Tehtävän ytimessä on kuitenkin Lauri Salpakarin yksilöeettinen ongelma. Hänen korkeasäätyinen vaimonsa haluaa turvata elämäntapansa ja esimerkiksi taata lapsilleen koulutuksen Helsingissä, mikä vaatii pappilalta suurempia tuloja. Tämä vaikuttaa olevan mahdollista vain ottamalla lisää veropäiviä ja jopa maata Koskelan torpasta, joka toisaalta on selvästi torpparin omaa tekoa.

Aineistossa kysymyksenasettelu liittyy sääty-yhteiskuntaan ja torpparikysymykseen. Nämä teemat eivät ole enää ajankohtaisia, mutta nykyäänkin useat hyväosaiset suomalaiset hallitsevat laillisesti omaisuutta, jota he tarvitsevat lähinnä ”suurelliseen elämään”. Kysymys laillisen oikeuden ja oikeudenmukaisuuden moraalisisesta oikeutuksesta – etenkin globaalista näkökulmasta – on hyvin ajankohtainen.

Salpakarin pohdintaan vaikuttaa se, että hän katsoo Koskelan Jussin olevan torpan oikeutettu haltija, koska se hyvin konkreettisesti on Koskelan omien käsien työn tulos. Locken ja varsinkin Marxin työnarvoteoria tukee tätä näkemystä. Vaikka yhteiskuntafilosofisten näkemysten käsittely on aineiston valossa mahdollista ja yleensä ansiokasta, sitä ei edellytetä. Liian laajan yhteiskunnallisen pohdinnan on vaara ajautua pois tehtävän fokuksesta. Olennaista on, että Salpakari pitää lisävarallisuuden ottamista Koskelan torpasta selvästi vääränä, mikä näkyy myös siinä, että hän vierittää syyn asiasta kirkkoneuvostolle. Tämä vaikuttaa olevan Salpakarin henkilökohtainen kanta (”se on sopimatonta”), mutta hän näyttää pitävän myös kristillisen etiikan vastaisena sitä, että pappila käyttää omistajanoikeuksia korkean elintason ylläpitämiseen.

Toisaalta Salpakarin pohdintaan vaikuttavat perheeseen ja parisuhteeseen liittyvät näkökohdat. Hänellä voi ajatella olevan velvollisuus turvata se, että hänen puolisonsa ja lastensa elintaso ei jää ainakaan paljoa alemmaksi kuin puolison aiempi elintaso. On hyvä huomata, että Salpakarin ja hänen vaimonsa välillä vaikuttaa olevan aito eettinen erimielisyys. Toisin kuin Salpakari, ylempiä sosiaaliluokkia edustavaksi kuvattu vaimo väittää pitävänsä laillista oikeutta oikeudenmukaisena, vaikka se ylläpitää yhteiskunnallista eriarvoisuutta.

Vastauksessa voi hyvin hyödyntää normatiivisen etiikan teorioita. LOPS15:ssä mainitaan niitä peräti viisi: hyve-, seuraus-, sopimus-, oikeus- ja velvollisuusetiikka. Niiden kaikkien mekaaninen läpikäynti ei ole ansio, eikä ole aivan yksinkertaista soveltaa mitään niistä.

Hyve-etiikassa oikeudenmukaisuus on keskeinen hyve, jota Koskelan maiden ottaminen vaikuttaa rikkovan. Hyve-etiikka kuitenkin edellyttää jonkinlaista hyvän ihmisen ihannetta, ja suurin osa aatehistoriassa esiintyneistä ihanteista ei ole nähnyt ihmisiä etujen ja omistamisen suhteen tasa-arvoisina. Esimerkiksi aatelis- ja pappissäädyn hyveisiin on usein ajateltu liittyvän arvokkuus ja korkea koulutus, jotka edellyttivät sitä, että kyseiset säädöt saivat oikeutetusti hyödyntää toisten tekemää työtä. Nykyaikaisen hyve-etiikan näkökulmasta oikeudenmukaisuus saattaa toki nousta tärkeimmäksi tekijäksi, jolloin Salpakarin ratkaisu ei ole eettisesti arvostettava.

Sama jännite voidaan nähdä velvollisuusetiikassa. Salpakarilla on erilaisia velvollisuuksia aviopuolisona, perheenisänä, kirkkoherrana ja ihmisenä. Kantin kategorisen imperatiivin kumpi tahansa muotoilu luultavasti johtaa velvollisuuteen kunnioittaa sitä, että torpan maat kuuluvat Jussi Koskelalle.

Seurausetiikan kannalta tilanne on mutkikas. Edes ratkaisun välittömiä vaikutuksia ei kuvata aineistossa. Välilliset vaikutukset puolestaan saattoivat olla hyvinkin dramaattisia. Salpakarin ratkaisu on yksi tekijä, joka johtaa Koskelan perheen pojat taistelemaan punaisten puolelle. Jussin pojista vain yksi selviää vankileirien ja muunnetun kuolemantuomion kautta sodasta hengissä.

Oikeusetiikan voi ajatella antavan Salpakarille oikeuden käyttää omaisuuttaan. Puhtaassa oikeusetiikassa oikeudet perustuvat siihen, mitä oikeudenhaltija on – esimerkiksi ihmisoi-keudet perustuvat siihen, että niiden haltija on ihminen. Tästä näkökulmasta torpparijärjestelmä voi näyttää perustavien oikeuksien vastaiselta ja siten siihen perustuva omistusoikeus eettisesti kyseenalaiselta.

Sopimusetiikassa sopimusten pitäminen on luonnollisesti perustava asia, joten Salpakarin mielenmuutos vaikuttaa epäeettiseltä. On tosin huomattava, että aineistossa – toisin kuin itse elokuvassa – ei suoranaisesti näytetä, että sopimus on tehty. Sopimusetiikka korostaa, että moraali perustuu jollain tavoin tasaveroisten rationaalisten toimijoiden keskinäiseen sopimukseen. Tämä pätee omalla tavallaan sekä David Gauthier'n että John Rawlsin edustamiin sopimusetiikan muotoihin. Tältä pohjalta vaikuttaisi epämoraaliselta rikkoa sopimus, vaikka epäoikeudenmukainen yhteiskunta tarjoaisi siihen laillisen mahdollisuuden.

Salpakarin tilanteen eettisessä arvioissa on mahdollista hyödyntää supererogatorisuuden käsitettä. Pidättäytyminen koskemasta Koskelan torppaan olisi kyllä eettisesti ansiokasta, mutta se ylittää sen, mitä moraalisiin perusteisiin voi vaatia. Tämä saattaisi olla nykyisinkin suosittu kanta. Sitä voivat kannattaa monet niistä taloudellisesti etuoikeutetuista, jotka ajattelevat katkelman rouvan tavoin eivätkä pidä merkittävää taloudellista eriarvoisuutta epäoikeudenmukaisena. Huomattakoon, että vaikka kokelas voi arviossaan päätyä erilaisiin tuloksiin, arvion tulee perustua erittelyyn, jossa otetaan huomioon eettisesti relevantit seikat.

Vastaus tehtävään on essee, jonka pisteityksessä kaikki edellä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin Salpakarin pohdintaan vaikuttavia seikkoja ja esittää jonkinlaisen arvion.

10 pisteen vastauksessa kokelas aidosti erittelee Salpakarin pohdintaan vaikuttavia seikkoja eettisestä näkökulmasta ja arvioi hänen ratkaisuaan eettisesti.

15 pisteen vastauksessa kokelaan erittely on monipuolista ja siinä hyödynnetään etiikan käsitteistöä. Kokelas esittää ratkaisusta eettisesti perustellun arvion.

Huippupisteet saadakseen kokelaan tulee eritellä Salpakarin toimintaa kattavasti erilaisista eettisistä ja käytännöllisistä näkökulmista. Hän perustelee oman, johdonmukaisesti erittelystä seuraavan arvionsa etiikan käsittein.

5. Aito ja väärennös (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) kohtaan ”metafyysikan keskeisiä kysymyksiä ja käsitteitä”. LOPS15:ssa tulevat kyseeseen vastaavat kohdat kurssista Tieto, tiede ja todellisuus (FI4). Tehtävän aihepiirillä on yhteyksiä myös kurssiin Yhteiskuntafilosofia (LOPS03 FI4, LOPS15 FI3).

Tehtävässä pohditaan aidon ja väärennöksen suhdetta kahden esimerkin avulla sekä yleisemmällä tasolla. Aitouden käsitteen määrittäminen on haastava filosofinen ongelma, jota voi lähestyä eri näkökulmista. Tehtävän ensimmäinen osa näyttää yhden tavan erottaa kaksi aitoutta määrittävää tekijää. Seteli on väärennös, koska setelien aitous ei perustu vain fyysisiin ominaisuuksiin vaan niiden institutionaaliseen aitouteen. Seteli on aito vain ja ainoastaan silloin, kun se on valtion virallisen setelipainon painama. Ratkaisevaa on siten se, kenellä on oikeus setelin tekemiseen. Aitous perustuu tekijään, ei seteliin itseensä. Maalauksen tapauksessa aitous perustuu tekijään ja hänen teoksensa ainutkertaisuuteen. Leonardo da Vinci maalasi *Mona Lisan*, joka on ainutkertainen työ. Täydellisinkin kopio maalauksesta on vain kopio, esimerkiksi koska se on maalattu kuvasta, ei mallista. Edes Leonardo ei voi maalata uutta aitoa *Mona Lisaa*, vain alkuperäinen maalaus on aito.

Kysymystä aitoudesta tai aitouden käsitteen merkityksestä on tuskin lukion filosofiassa käsitelty. Näin tehtävän kohdan 5.2. filosofinen tarkastelu aidon ja väärennöksen erosta ei ole sidottu mihinkään tiettyyn teoriaan tai näkökulmaan, vaan tarjoaa mahdollisuuden yleisempään filosofiseen pohdintaan. Luultavasti helpoin näkökulma on lähteä kohdan 5.1. tapauksista ja huomata, että aitoudella tarkoitetaan eri yhteyksissä eri asioita. Aitous olisi näin ollen kontekstisidonnainen käsite. Väärennös voidaan ymmärtää kaikissa eri aitouden muodoissa kopiona, joka esitetään aitona. Edelleen voitaisiin väittää, että se, mitä kussakin yhteisössä pidetään aitona, riippuu yhteisön käytänteistä ja arvoista. Kysymys jonkin asian aitoudesta liittyy myös läheisesti kysymykseen siitä, mikä tekee tästä asiasta sen mikä se on. Väärennetty raha ei ole institutionaalisessa merkityksessä lainkaan rahaa, sillä siltä puuttuu yhteisön tunnustama vaihtoarvo, mutta joku voi silti erehtyä pitämään sitä vaihdon välineenä ja käyttämään sitä siinä tehtävässä. Sitä vastoin väärennetty *Mona Lisa* voi jonkin taidekäsityksen mukaan olla aito taideteos, joskaan ei aito *Mona Lisa*. On tietysti mahdollista lähestyä aitoutta myös absoluuttisesta näkökulmasta, mutta tämän näkemyksen perustelu voi olla vaikeaa, koska aitouden eri muodot vaikuttaisivat olevan kontekstisidonnaisia. Aitoutta voi pohtia myös inhimillisessä kontekstissa autenttisen olemisen näkökulmasta tai eksistentiaalista taustaa vastaan, mutta hyvä vastaus ei keskity pelkästään tähän. Vastaus sekä kohtaan 5.1. että kohtaan 5.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5.1.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain asiaankuuluvia huomioita siitä, miksi seteli tai maalaus on väärennös.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää kohtuulliset perustelut sille, miksi kumpikin on väärennös.

8 pisteen vastaus on johdonmukainen kokonaisuus, jossa kokelas osaa analysoida, miksi sekä seteli että maalaus ovat väärennöksiä. Vastauksesta tulee selkeästi esiin, miten institutionaalinen aitous eroaa ainutkertaisesta aitoudesta.

5.2.

3 pisteen vastauksessa kokelas antaa jonkinlaisen näkemyksen, mitä aitous tarkoittaa.

5 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtäneensä tehtävän haastavuuden ja moniulotteisuuden. Kokelas on pystynyt määrittelemään mielekkään näkökulman vastaukselleen ja pystyy yhdistämään näkemyksensä kohtuullisiin perusteluihin.

8 pisteen vastaus on johdonmukainen kokonaisuus, jossa aitouden käsitettä ja sen suhdetta väärennökseen käsitellään monipuolisesti ja selkeästi argumentoiden.

6. *Liberalismi, markkinatalous ja julkinen valta (20 p.)*

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) moniin kohtiin, kuten yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja yhteiskuntajärjestyksen oikeuttaminen. Poliittisen filosofian osalta se liittyy liberalismiin perusajatuksiin ja nykytulkintoihin. LOPS15:n Yhteiskuntafilosofian (FI3) kurssissa on näiden kohtien lisäksi eksplisiittisesti mainittu ”työnjako, talous ja hyvinvointi, talouden toimintaperiaatteiden ja omistamisen oikeuttaminen”.

Dokumentissa hahmotellaan finanssikriisin taustalla olevia pitkäaikaisia yhteiskunnallisia ja taloudellisia kehityskulkuja. Hyvinvointivaltioiden synty liitetään 1930-luvun suureen lamaan ja toiseen maailmansotaan sekä keynesiläiseen talouspolitiikkaan, joka painottaa markkinoiden sääntelyä ja valvontaa sekä julkisen vallan suurta osuutta taloudessa. Paul Krugmanin mukaan 1970-luvulla tapahtui poliittinen käänne oikeistolaiseen suuntaan. Tämä merkitsi sitä, että hyvinvointivaltioon ja liberalismiin alettiin suhtautua kielteisesti. Yhdysvalloissa tämä kulminoitui Reaganin virkaanastujaispuheen (20.1.1981) lausumaan: ”Nykyisessä kriisissä hallitus ei ole ratkaisu ongelmiimme, vaan hallitus on ongelma.” Katkelma dokumentista päättyy tähän. Haastattelusta ja tehtävänannosta käy ilmi, että Krugman kannattaa hyvinvointivaltiota ja vastustaa Reaganiin henkilöityvää suuntausta ja pitää sitä syynä muun muassa vuonna 2007 alkaneeseen finanssikriisiin. Vaikka kokelas ei näe haastattelua kokonaisuudessaan, Krugmanin hahmotteleman ja edustaman liberalismiin muodon vastakkainasettelu suhteessa reaganilaiseen politiikkaan on selvä.

Tehtävässä lähtökohtana on ymmärtää, että myös Reagan edustaa liberalismia. Olennaista on pystyä kytkemään aineiston poliittinen konteksti 1900-luvun jälkipuoliskon yhteiskuntafilosofiseen keskusteluun, jossa John Rawlsin (1921–2002) hyvinvointivaltiota puolustava sosiaaliliberalismi ja Robert Nozickin (1938–2002) sitä vastustava libertarismi ovat ottaneet mitään toisistaan. Krugman kuuluu selvästi sosiaaliliberalistien, Reagan libertaristien leiriin. Dokumentissa kokonaisuutena suhtaudutaan julkisen vallan sääntelyyn positiivisesti ja esittää sen vaihtoehto painajaisena, jonka tukijoiden epäillään kannattavan sitä vain rikkaiden suosimiseksi. Yhteiskuntafilosofiassa libertarismi ei kuitenkaan ole ollut mitenkään väheksyty suuntaus, ja se on saanut näyttävästi tukea muun muassa taloustieteilijä Friedrich von Hayekilta (1899–1992). Yhteiskuntafilosofiassa käytetty termi libertarismi on lähellä mediasa ja arkikielessä käytettyä termiä uusliberalismi. Vastauksessa kokelas voi käyttää kumpaa tahansa nimitystä.

6.1.

Liberalismin eri suuntauksissa suhtaudutaan yksilön vapauden rajoittamiseen ja julkisen vallan rooliin eri tavoin. Yhteiskuntafilosofiassa libertarismia on puolustettu ennen kaikkea yksilön autonomialla ja vapaudella (esim. Hayek ja Nozick). Valtiolla ei ole oikeutta puuttua yksilöiden elämään, yritystoimintaan tai omaisuuteen sen enempää kuin on välttämätöntä kaikkien yksilöiden vapauden ja turvallisuuden takaamiseksi. Erilaisten hyvinvointipalveluiden kuten koulutuksen ja terveydenhuollon samoin kuin tulonsiirtojen järjestäminen verovaroin katsotaan yksilön vapautta loukkaavaksi. Sitä vastoin sosiaaliliberalismissa näitä toimia pidetään perusteltuina. Sosiaaliliberalismi tukee näin hyvinvointivaltiota. Hyvinvointivaltiota on oikeutettu erityisesti John Rawlsin ajatuksilla. Hänen mukaansa on oikeutettua kohdella yksilöitä eri tavoin muun muassa eriasteisella verotuksella vain, jos tämä on yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevien yksilöiden etu (eroperiaate). Hyvinvointivaltion filosofinen arvopohja voidaan toki perustella myös ilman Rawlsia viittaamalla esimerkiksi köyhyyden riskien huomioimiseen, yhteisvastuuseen, altruismiin, solidaarisuuteen, tasa-arvoon ja positiivisiin oikeuksiin.

Vastaus kohtaan 6.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon. Kuvailussa on luontevaa tehdä vertailua, mutta tehtävänanto ei edellytä sitä.

3 pisteen vastauksessa kokelas onnistuu jossain määrin osuvasti luonnehtimaan jompaa-kumpaa liberalismien muotoa.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa suuntaa antavasti oikein Krugmanin ja Reaganin edustamia liberalismien suuntauksia.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa oikein Krugmanin ja Reaganin edustamia liberalismien suuntauksia ja onnistuu kytkemään ne yhteiskuntafilosofiseen keskusteluun liberalismista.

6.2.

Kysymystä markkinatalouden ja julkisen vallan harjoittaman sääntelyn suhteesta on luontevaa tarkastella esimerkiksi Nozickin libertarismien ja Rawlsin sosiaaliliberalismien valossa. Tarkastelua voi luonnollisesti laajentaa myös esimerkiksi sosialistisen, anarkistisen tai konservatiivisen yhteiskuntafilosofian suuntiin. Reagan onnistui kannattajakunnassaan yhdistämään konservatiiviset ja libertaristiset suunnat, vaikka aatteellisesti libertarismi on tavallaan lähempänä anarkismia. Nozick argumentoi 1974 ilmestyneessä yhteiskuntafilosofisessa pääteoksessaan *Anarchy, State & Utopia* anarkisteja vastaan, että valtio on tarpeellinen. Anarkismi merkitsee niin pitkää askelta libertaristiseen suuntaan, ettei enää voida puhua liberalismista. Vastaava liberalismista pois päin johtava askel sosiaaliliberalismien suuntaan vie sosialismiin.

Keskeinen kysymys koskee julkisen vallan sääntelyn oikeutusta. Teoreettiset argumentit voivat liittyä esimerkiksi ihmis- tai vapauskäsitteeseen tai näkemykseen oikeudenmukaisuudesta. Liberalismille on ominaista vapauden korostaminen. Nozickilla kysymys on yksiselitteisesti negatiivisesta vapaudesta, kun taas Rawlsilla myös positiivinen vapauden tulkinta on esillä. Liberalistien ihmiskäsityksessä korostuu yksilö, mutta he kannattavat myös jonkinlaista sääntelyä ja edustavat siten realistisempaa ihmiskäsitystä kuin jotkut sosialistit ja useimmat anarkistit. Ihmiskäsitykseen liittyy katkelmassakin esiintyvä argumentti kannustavuudesta. Libertaristit vetoavat siihen, että jos ihmiset eivät saa hyötyä itselleen, he eivät ponnistele. Krugmanin tavoin sosiaaliliberalistit pykivät usein kumoamaan väitteen empiirisin perustein. Oikeudenmukaisuuden kannalta libertaristit eivät näe hyväksyttävää tapaa muuttaa vallitsevaa tilannetta, kun taas Rawls korostaa rajoitettua tasaamista, jossa eriarvoisuus on oikeutettua, jos se edistää heikoimmassa asemassa olevia (ns. eroperiaate).

Politiikassa ja jossain määrin myös yhteiskuntafilosofiassa kriittisimmäksi nousee usein kysymys markkinoiden kyvystä toimia ilman muuta sääntelyä kuin väkivallasta pidättäytymistä. Libertaristit olettavat, että markkinat pystyvät toimimaan näin. Ajatuksen tueksi he vetoavat esimerkiksi Adam Smithin (1723–1790) ajatukseen näkymättömästä kädestä, vaikka Smith itse on lähempänä sosiaaliliberalismia. Sosiaaliliberalistiset ajattelijat tuovat kysymyksen paljon hanakammin esiin ja esittävät usein, kuten katkelmassa Krugman, että libertaristit eivät tosiasiallisesti itsekään usko väitteeseensä. Yksi mahdollisuus selvittää asiaa on keskittyä johonkin esimerkkitapaukseen. Tällöin tehtävänannossa mainittu finanssikriisi tarjoaa yhden selkeän lähtökohdan. Krugman ja monet muut sosiaaliliberaalit taloustieteilijät väittävät, että finanssikriisi aiheutui julkisen sääntelyn ja valvonnan puutteesta Yhdysvaltain rahoitussektorilla. Kun investointipankkeja eivät rajoittaneet samat vakavaraisuussäädökset kuin perinteisiä talletuspankkeja, niiden oli mahdollista ottaa luotonannossaan riskejä, jotka eivät olleet enää heidän kontrollissaan. Krugmanin mukaan tämä osoittaa, että rajoittamattomassa investointipankkitoiminnassa ja yleisemmin markkinataloudessa ei ole riittäviä sisäisiä mekanismeja, jotka estäisivät vastaavien kriisien synnyn. Markkinat eivät siis toimi tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti vailla ulkoista, julkista sääntelyä. Siksi julkisen vallan on asetettava rajat markkinataloudelle. Kokelas voi seurata arviossaan tätä Krugmanin kantaa tai vastustaa sitä. Vastauksessa on olennaista arvioida perusteita markkinoiden sääntelyn puolesta ja sitä vastaan. Finanssikriisin ohella muita esimerkkitapauksia voivat olla kartellin ja monopolin kieltävät lait, tullit, tuontikiintiöt, tukiaiset, minimipalkat, verotus, tuoteturvallisuus tai vaikkapa kaupan aukioloajat.

Vastaus kohtaan 6.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain asiaankuuluvia näkökohtia valtion harjoittaman sääntelyn ja markkinatalouden välisestä suhteesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas käsittelee monipuolisesti markkinatalouden ja julkisen vallan harjoittaman sääntelyn suhdetta ja esittää ainakin yhden osuvan perusteen sääntelyn puolesta tai sitä vastaan.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi markkinoiden sääntelyn puolesta ja sitä vastaan esitettyjä perusteita monipuolisesti ja johdonmukaisesti sekä hyödyntää siinä yhteiskuntafilosofista käsitteistöä.

Osa II

7. Seuraukset ja velvollisuudet tasavallan presidentin puheessa (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohtiin ”soveltava etiikka” ja ”seuraus- ja velvollisuusetiikan perusteet”. Myös monet kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) tavoitteet ja sisällöt, erityisesti kohta ”ihmisoikeussopimuksia ja julistuksia”, ovat vastauksessa relevantteja. LOPS15:ssa tulee kyseeseen suurin piirtein vastaavat kohdat kurseissa Etiikka (FI2) ja Yhteiskuntafilosofia (FI3). Erona on, että jälkimmäiseen ei enää LOPS15:ssa kuulu ihmisoikeuksia. Sen sijaan tämän tehtävän osalta relevantti kohta on ”kansallisvaltiot ja globaali näkökulma”.

Pakolaiskriisi, kuten usein arkielämässä kohdattavat haasteet ja vastoinkäymiset, asettaa eettiset arvomme ja periaattemme tulikokeeseen. Onko eettinen pohdintamme ollut riittävä tarjotakseen toimintaohjeita, vai onko kyse ollut vain hyväksytyjen ja opittujen fraasien toistelusta? Jos eettinen ajattelumme sisältää ristiriitoja emmekä ole sitoutuneet toimimaan sen mukaisesti, päädyimme tiukassa paikassa toimimaan epäeettisesti.

7.1.

Rydenfelt poimii Niinistön puheesta kohdan, jossa velvoitteet ja seuraukset asetetaan perustaksi teoille, tässä tapauksessa pakolaisten kohtelua koskeville poliittisille päätöksille. Näin Rydenfelt tarkastelee vastakkainasettelua seuraus- ja velvollisuusetiikan valossa. Rydenfelt arvioi, että Niinistön vastakkainasettelu velvoitteiden ja seurausten välillä on näennäinen. Hänen argumenttinsa ydin on, että velvoitteista kiinnipitämisellä on myönteiset seuraukset sekä ihmisille että eurooppalaisten arvojen säilymiselle. Vastaus kohtaan 7.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain oikeita seikkoja Rydenfeltin tulkinnasta ja arviosta.

5 pisteen vastauksesta käy ilmi, että Rydenfelt keskittyy tiettyyn eettiseen kohtaan Niinistön puheessa ja että hän pitää Niinistön vastakkainasettelua näennäisenä.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen erittelyn Rydenfeltin tulkinnasta ja arviosta.

7.2.

Rydenfelt esittää, että monissa eettisissä ongelmatilanteissa on lopulta kyse seurausten ja velvollisuuksien keskinäisen painoarvon määrittelystä. Teesin kritiikkinä on hyvä huomata, että nykyaikaisessa etiikassa näitä kahta painottaville teorioille, seuraus- ja velvollisuusetiikalle, on myös varteenotettavia vaihtoehtoja, kuten hyve-etiikka. Rydenfelt argumentoi sen puolesta, että eettisten velvoitteiden noudattaminen johtaa hyviin seurauksiin. Tällöin vastakkainasettelua ”kumpi on tärkeämpi, velvollisuus vai seuraukset” ei synny.

Rydenfelt ja Niinistö ovat yhtä mieltä siitä, että kansainväliset sopimukset velvoittavat eurooppalaisia valtioita antamaan turvapaikan hätää ja vainoa kärsiville ihmisille. Heidän mukaansa tällaisista sopimuksista tulee pitää kiinni. Rydenfelt ja Niinistö näyttävät kuitenkin olevan eri mieltä siitä, vaativatko nämä sopimukset vastaanottamaan myös henkilöitä, jotka etsivät korkeampaa elintasoja tai turvallisempaa ympäristöä. Niinistö olettaa sopimusten näin tekevän väittäessään: ”Me emme voi nyt auttaa niitä, jotka hakevat parempaa tai tuntevat olonsa tai tulevaisuutensa kotimaassa vaikeaksi.” Tämä on perimmäinen syy, miksi Niinistö kehottaa pohtimaan, onko sopimuksia järkevää noudattaa vallitsevassa tilanteessa. Rydenfelt kiistää tämän oletuksen: ”Mikään sopimus ei edellytä Suomea myöntämään oleskelulupaa pelkästään parempaa elämää etsivälle.” Siksi Rydenfelt väittää, että Niinistön vastakkainasettelu sopimusten velvoitteiden ja seurausten välillä on näennäinen. Vaikka kokeilaan ei oleteta kykenevän ratkaisemaan erimielisyyttä vailla tarkempaa tietoa sopimusten sisällöstä, on hänen osoitettava ymmärtävänsä, että Rydenfeltin vastaväite on varteenotettava. Niinistö ei onnistu puheessaan osoittamaan, miksi sopimuksista täytyisi tinkiä tässä tilanteessa. Niinistön voi kyllä presidenttinä olettaa olevan erittäin hyvin informoitu sopimusten sisällöstä, joten on mahdollista, että hän ajaa tässä tiettyä poliittista linjaa. Näin ollen Rydenfelt esittää Niinistölle vakavasti otettavan vastaväitteen seuraavasti: ”Eurooppalaisia arvoja ja hädässä olevia eivät uhkaa maahantulijat vaan ne, jotka ovat valmiita tinkimään arvoistamme pelon, vihan tai populismin vuoksi.” Rydenfelt ei mainitse tässä yhteydessä rahaa, mutta pakolaisista aiheutuvat kustannukset ovat varmasti yksi syy, miksi poliittiset päättäjät ja heidän äänestäjensä saattaisivat haluta tinkiä arvoistaan.

Kokelas voi päätyä puolustamaan tai vastustamaan Rydenfeltin teesiä. Koska tehtävässä pyydetään arviota, asian jättäminen auki vaatii hyvissä vastauksissa erityisiä perusteluita. Vastaus kohtaan 7.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin näkökulmia, jotka osoittavat, että hän ymmärtää, mitä merkitystä seurausten ja velvollisuuksien punnitsemisellä on eettisten ongelmatilanteiden ratkaisussa.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää asiasta arvion, joka osoittaa ymmärrystä sekä Rydenfeltin teesistä että siitä, mitä merkitystä seurausten ja velvollisuuksien punnitsemisellä on eettisten ongelmatilanteiden ratkaisussa.

8 pisteen vastauksessa kokelas antaa johdonmukaisen ja monipuolisen arvion Rydenfeltin teesistä. Vastauksessa katkelman teksti on analysoitu tarkasti ja seurausten ja velvollisuuksien keskinäisen painoarvon määrittäminen on osattu kytkeä filosofian perinteeseen.

7.3.

Sopimusten pitäminen on yksi eettisesti velvoittava periaate. Eurooppalaisten arvojen kannalta vielä keskeisempää on se, että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten taustalla on ajatus ihmisarvosta ja sen turvaamisesta. Eettiseltä kannalta nämä sopimukset ovat erittäin velvoittavia. Ne on myös luotu suojelemaan ihmisiä juuri erityisen vaikeissa oloissa. Velvoittavuuden kannalta ongelmallisempi kysymys liittyy siihen, keitä nuo sopimukset velvoittavat. Ne on yleensä tehty valtioiden välillä, eikä ole selvää, missä määrin valtioiden kaltaiset instituutiot voivat olla moraaliagentteja. Valtioita näyttävät sitovan enemmänkin juridistyyppiset velvoitteet, joissa sanktiona toimii viime kädessä muiden valtioiden tai kansainvälisen yhteisön painostus. Eettinen vastuu jää useimpien filosofisten teorioiden pohjalta yksittäisille poliittisille päättäjille.

Vastaus kohtaan 7.3. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin mielekkään näkökohdan kansainvälisten ihmisoikeussopimusten eettisestä velvoittavuudesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii useamman mielekkään näkökohdan perusteella kansainvälisten ihmisoikeussopimusten eettistä velvoittavuutta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti, monipuolisesti ja kriittisesti ihmisoikeuksien velvoittavuutta filosofisen etiikan käsitteistöä käyttäen.

8. Mielen ja merkityksen ero (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) sisältöihin ”tietäminen, ymmärtäminen ja tulkinta” sekä ”argumentoinnin ja päättelyn perusteita”. LOPS15:ssa argumentaatio on kurssissa Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1), mutta tehtävässä esiintyvä vaativampi semantiikka voi lähinnä olla esillä kurssissa Tieto, tiede ja todellisuus (FI4), joskin selittämiseen ja ymmärtämiseen liittyvät kohdat siellä ovat hyvin selkeästi tieteenfilosofian kontekstissa ja lähinnä kysymykseen tulee kohta ”todellisuuden ilmeneminen ja hahmottaminen”.

Yksi Fregen esseen keskeisistä tarkoituksista oli osoittaa, että ainakin useimmilla kielellisillä ilmauksilla on sekä mieli että merkitys. Esimerkiksi väitelauseen mieli on siihen liittämämme ajatus, kun taas väitelauseen merkitys on sen totuusarvo. Tästä seuraa, että kaikilla tosilla väitelauseilla on sama merkitys eli totuus ja vastaavasti kaikilla epätosilla väitelauseilla sama merkitys eli epätotuus. Fregen mukaan fiktiivisillä väitteillä on mieli, mutta hän jättää avoimeksi, onko niillä merkitystä. Fregen oivallus täydentää tiedon klassista määritelmää nostamalla esiin kysymyksen siitä, mitä tarkoittaa, kun sanotaan, että uskomus on tosi. Henkilö voi tietää jotain vain silloin, kun hänellä on ajatus, joka on lauseen mieli. Tämä mieli ei kuitenkaan voi olla riippuvainen siitä, että ajatuksella on totuusarvo, koska siitä seuraisi, että fiktiiviset ajatukset olisivat mielettömiä. Totuusarvo on Fregen mukaan merkityksen eikä mielen ominaisuus.

Tehtävän vastausosiot ovat suppeita, joten lyhyillä ja tarkkoilla vastauksilla on kussakin kohdassa mahdollisuus ylittää täysiin pisteisiin.

8.1.

Esimerkeiksi käyvät kaikki tapaukset, joissa kahdella sanalla, erisnimellä, ilmauksella tai lauseella on sama viittauksen kohde. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi "karhu" ja "mesikämmen", jotka viittaavat samaan eläimeen, tai vaikkapa ilmaukset "Englantia pisimpään hallinnut kuninkaallinen" ja "edesmenneen prinsessa Dianan entinen anoppi", jotka viittaavat samaan henkilöön. Myös matematiikan piiristä löytyy hyviä esimerkkejä, kuten " $3 * 4$ ", " $5 + 7$ " ja "12", joilla kaikilla on sama merkitys. Aineiston viimeisestä virkkeestä käy ilmi, että myös lauseilla on mieli ja merkitys. Esimerkiksi väitelauseilla "Suomi on tasavalta" ja "Ruotsi on monarkia" on sama merkitys, sillä ne ovat tosia väitteitä, mutta niillä on eri mieli.

3 pistettä osuvasta esimerkistä tai oikeansuuntaisesta esimerkistä, jota täydentää asian jonkinlaista oikeaa ymmärtämistä osoittava selitys.

5 pistettä osuvasta esimerkistä ja selityksestä, joka osoittaa, että kokelas on ymmärtänyt erottelun.

8.2.

Kyseessä on pätevä päättely. Kyse on siitä esimerkiksi matematiikassa usein sovellettavasta periaatteesta, että samaa tarkoittavat ilmaukset voidaan korvata toisillaan. Fregen oivallus on juuri se seuraavassa kohdassa kysytty tapaus, että tämä ei päde tietämistä koskevissa ja vastaavissa konteksteissa.

3 pistettä päättelyn pätevyyden oivaltamisesta, jollei pohdinta osoita, että vastaus perustuu virheelliseen päättelyyn tai arvaukseen.

5 pistettä päättelyn pätevyyden oivaltamisesta ja perustelusta, joka osoittaa, että kokelas ymmärtää, miksi näin on.

8.3.

Päättely ei ole pätevä, koska, kuten katkelmassa todetaan, Aamutähdellä ja Iltatähdellä on eri mieli. Abiturientti S voi tietää, että Aamutähti on Auringon valaisema taivaankappale, tietämättä, että Aamutähdellä ja Iltatähdellä on sama merkitys eli sama viittauksen kohde ja että tämä kohde on Auringon valaisema taivaankappale, planeetta Venus. Jotta päättely olisi pätevä, toisen premissin täytyisi olla muotoa "S tietää, että Iltatähti on Aamutähti".

3 pistettä päättelyn epäpätevyyden oivaltamisesta, jollei pohdinta osoita, että vastaus perustuu virheelliseen päättelyyn tai arvaukseen.

5 pistettä päättelyn epäpätevyyden oivaltamisesta ja perustelusta, joka osoittaa, että kokelas ymmärtää, miksi näin on.

8.4.

Fregen näkemyksen mukaan ei ole mahdollista, että kahdella tai useammalla kielellisellä ilmauksella on sama mieli, mutta eri merkitys. Jotta ilmaisuilla olisi sama mieli, niiden täytyy olla täysin synonyymisiä eli merkitä ja tarkoittaa samaa. Tällöin Fregen määrittelemä merkitys eli se, mihin ilmaisu viittaa, ei voi olla toinen.

3 pistettä oikeasta vastauksesta, jollei pohdinta osoita, että vastaus perustuu virheelliseen päättelyyn tai arvaukseen.

5 pistettä oikeasta vastauksesta ja pohdinnasta, joka osoittaa, että kokelas ymmärtää, miksi näin on.

8.5.

Fiktiivisellä väitteellä "Väinämöinen rakensi kanteleen hauen leukaluusta" on selvästikin mieli, sillä kyseessä on loogiselta kannalta oikein muodostettu väitelause. On epäselvää, onko väitteellä merkitystä, sillä ei ole selvää, onko väitelauseen subjektitermillä merkitystä. Subjektitermin merkitys ei ole selvä, sillä Väinämöinen on *Kalevalasta* tunnettu fiktiivinen hahmo. Vaikka fiktiivisten hahmojen voidaan katsoa olevan olemassa jollakin tavalla, ei ole lainkaan selvää, millä tavalla ne ovat olemassa. Tästä syystä ei ole selvää, miten niihin voidaan onnistua viittaamaan jollakin yksikäsitteisellä tavalla. Kokelaan ei tarvitse tietää, että Fregen mukaan väitelauseen merkitys on sen totuusarvo. Näin ymmärrettynä kysymys siitä, onko fiktiivisellä väitelauseella merkitystä, koskee sitä, onko sillä totuusarvoa.

3 pistettä osuvasta pohdinnasta, joka koskee joko väitteen mieltä tai sen merkitystä.

5 pistettä osuvasta pohdinnasta, joka selittää, miksi väitteellä selvästikin on mieli ja miksi väitteen merkitys on epäselvä.

9. Orlando (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3), erityisesti sen kohtaan "metafysiikan keskeisiä kysymyksiä ja peruskäsitteitä", ja kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI4), erityisesti sen kohtaan "sukupuoli ja sukupuolisuus". LOPS15:ssä tehtävä liittyy vastaviihin kohtiin kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) kohtaan "sukupuolen rakentuminen". Kurssissa Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) mainitaan yleisen kohdan "metafysiikan keskeiset kysymykset ja käsitteet" lisäksi erikseen "oliot ja ominaisuudet".

Virginia Woolfin ja Sally Potterin tarinat Orlandosta sisältävät useita piirteitä, jotka ovat fyysisesti mahdottomia. Kukaan ei voi elää niin kauan kuin Orlando eikä vaihtaa sukupuolta yön aikana, niin kuin hänen kuvataan tekevän. Tämä tehtävä ei kuitenkaan ensisijaisesti käsittele fyysistä vaan käsitteellistä mahdollisuutta, ja on oleellista, että kokelas huomaa tämän. Identiteetti pitää tässä tehtävässä ymmärtää metafysisenä eikä psykologisena käsitteenä, mutta varsinkin tehtävän kohdassa 9.1. kokelas voi pohtia myös ihmisyyksilön henkilökohtaisen identiteetin pysyvyyttä ja muuttumista.

9.1.

Kokelas voi olla perustellusti Woolfin kanssa joko samaa tai eri mieltä hänen näkemyksensä, että sukupuolen muuttuminen ei muuta henkilöä toiseksi. Filosofian historiassa sukupuolta on useimmiten pidetty satunnaisena ominaisuutena. Platon korosti naisten ja miesten sielujen olemuksellista samanlaisuutta. Myös Aristoteles ajatteli, että molemmat sukupuolet kuuluvat samaan lajiin ja eroavat vain siten, että nainen on vähemmän täydellistynyt kuin mies. Ajatus sukupuolten olemuksellisesta erosta on historiallisesti melko uusi ja peräisin ennen kaikkea 1800-luvun lääketieteellisistä ja psykologisista diskursseista. Tänä päivänä esimerkiksi jotkut (mutta eivät kaikki) psykoanalyttiset ajattelijat katsovat, että naisen ja miehen sukupuoli-identiteetit ovat olemuksellisesti erilaiset. On tärkeää huomata, että vaikka sukupuoli olisi olemuksellinen ominaisuus, siitä ei seuraa, että tämän ominaisuuden täytyy olla pohjimmiltaan biologinen. Sukupuoliero voi olla myös pohjimmiltaan metafysisinen tai sisältyä kielen välttämättömiin rakenteisiin.

Vastaus kohtaan 9.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin filosofisen perustelun Woolfin käsityksen puolesta tai sitä vastaan.

5 pisteen vastauksessa kokelas analysoi Woolfin käsitystä ja osoittaa ymmärtävänsä, miten kysymys liittyy siihen, pidetäänkö sukupuolta satunnaisena vai olemuksellisenä ominaisuutena. Hän voi laajentaa vastaustaan esimerkiksi pohtimalla, miten filosofinen kysymys olion identiteetistä liittyy kokemukseen sukupuoli-identiteetin pysyvyydestä tai muuttumisesta.

8 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa selkeästi ymmärtävänsä satunnaisen ja olemuksellisen ominaisuuden sekä identiteetin käsitteet ja osaa soveltaa niitä filosofista tarkkuutta käyttäen analysoidessaan Woolfin väitettä. Hän voi laajentaa vastaustaan esimerkiksi pohtimalla, miten tämä käsitteistö valaisee nykykeskustelua transsukupuolisuudesta. Huippupisteet ansaitsevassa vastauksessa yhdistyy filosofisen käsitteistön oivaltava soveltaminen ja sukupuoli-identiteetistä käydyn yhteiskunnallisen keskustelun tunteminen.

9.2.

Ominaisuuksia, jotka voivat muuttua ilman, että olion identiteetti muuttuu, kutsutaan aksidientiaalisiksi tai satunnaisiksi ominaisuuksiksi. Perinteisesti on ajateltu, että esimerkiksi olion paikka on tällainen ominaisuus. Olio voi vaihtaa paikkaa ilman, että se muuttuu toiseksi olioksi. Descartesin kuuluisan vahaesimerkin tarkoituksena on osoittaa, että vahapalan kaikki aistittavat ominaisuudet, kuten väri, haju, muoto ja kovuus, voivat muuttua ilman, että vahapala muuttuu toiseksi olioksi. Satunnaiset ominaisuudet eroavat näin välttämättömistä ominaisuuksista, joita olio ei voi menettää muuttumatta toiseksi. Descartesin metafysiikassa ulottuvaisuus on aineellisen olion ainoa välttämätön ominaisuus.

Vastaus kohtaan 9.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkin seikasta, joka voi muuttua ilman että olio muuttuu toiseksi.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa osuvan esimerkin seikasta, joka voi muuttua ilman että olio muuttuu toiseksi, ja perustelee, miksi tämä seikka on olioon nähden satunnainen.

8 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä ominaisuuksien muuttumisen ja identiteetin pysyvyyden suhdetta filosofisena kysymyksenä. Hän voi myös pohtia, mitä ominaisuuksien muuttuminen ja identiteetin pysyvyys tarkoittavat erilaisten olioiden, kuten esimerkiksi ihmisyksilön tapauksessa.

9.3.

Sellaista ominaisuutta, jonka muuttuminen muuttaa olion toiseksi, kutsutaan olion välttämättömäksi ominaisuudeksi. Eräät filosofit, kuten Aristoteles, erottavat yhdeksi erityistapaukseksi sellaiset välttämättömät ominaisuudet, jotka määrittävät olion olemuksen ja joista muut välttämättömät ominaisuudet seuraavat. Ihmisen tapauksessa välttämättömiä ominaisuuksia ovat esimerkiksi kaksijalkaisuus, kädellisyys ja puhekyky, kun taas olemuksellisia ominaisuuksia ovat rationaalisuus ja eläimellisyys, jotka tietyllä tavalla yhdistyessään erottavat ihmisen yhtäältä korkeammista älyllisistä olennoista, jotka eivät ole eläimiä, ja toisaalta muista eläimistä, jotka eivät ole älyllisiä. Monet filosofit ovat kuitenkin ajatelleet, että oliolla ei tarvitse olla mitään yhtä yksittäistä olemuksellista ominaisuutta, jonka pysyvyys takaa olion identiteetin pysyvyyden. Wittgenstein kehitteli perheyhtäläisyyden käsitettä osoittaakseen, että kaikilla tiettyyn luokkaan kuuluvilla olioilla ei tarvitse olla samaa yhteistä ominaisuutta, vaan luokka voi muodostua perheyhtäläisyyden kautta: ei ole olemassa yksittäistä ominaisuutta, jonka kaikki pelit jakavat, mutta kaikki pelit jakavat jonkin ominaisuuden jonkin toisen pelin kanssa, ja näin pelit ovat perheyhtäläisiä keskenään. Tätä ajatusta voidaan soveltaa myös yksittäisen olion identiteettiin: kuten pitkä köysi muodostuu lyhyemmistä säikeistä, olion kaikki ominaisuudet voivat ajan mittaan muuttua, mutta olio kuitenkin säilyä samana. Tehtävään voidaan siis vastata hyvin perustein joko myöntävästi tai kieltävästi.

Vastaus kohtaan 9.3. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas vastaa tehtävässä esitettyyn kysymykseen joko myöntävästi tai kieltävästi ja esittää jonkin perustelun vastaukselleen.

5 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä välttämättömien tai olemuksellisten ominaisuuksien ja olion identiteetin välisen suhteen sekä esittää jonkin filosofisen perustelun sen puolesta, miksi identiteetin säilyminen joko edellyttää tai ei edellytä tällaisia ominaisuuksia.

8 pisteen vastauksessa kokelaan arvio perustuu johdonmukaiseen ja monipuoliseen tarkasteluun välttämättömien tai olemuksellisten ominaisuuksien ja olion identiteetin välisestä suhteesta. Hän voi esimerkiksi pohtia, mitä laajempia metafysisiä seurauksia hänen myöntävällä tai kieltävällä vastauksellaan on. Hän voi myös pohtia, mitä myöntävästä tai kieltävästä vastauksesta seuraa jonkin tietynlaisen olion, kuten ihmisyyksilön, tapauksessa.